

Oxfordi Krónika

Egy ismeretlen magyar krónika kéziratának töredékei a Bodleian Könyvtárban

TÓTH Péter

Bodleian Library, Oxford

ORCID: 0000-0002-2595-9336

The *Oxford Chronicle*. Fragments of an unknown Hungarian chronicle at the Bodleian Library in Oxford

Abstract | A full edition and study of three 15th-century paper sheets, recovered from the binding of a 16th-century printed book, that preserve a hitherto unknown recension of the Hungarian Chronicle of the 14th century. The text, called the *Oxford Chronicle*, represents a new and apparently independent version, which, according to the title of the manuscript, may go back to a text dated to 1340, earlier than any known manuscript of the Chronicle to date. The *Oxford Chronicle* – somewhat similar to the *Dubnic Chronicle*, though far more extensively – unifies and harmonizes the texts of the two recensions of the chronicle compilation, the *Buda Chronicle* and the *Illuminated Chronicle*. Beyond this, it preserves a number of extra details for the study of Hungarian prehistory.

Keywords | medieval fragments, fragmentology, historiography of medieval Hungary, medieval Hungarian history, Latin literature of medieval Hungary, medieval chronicles

Az oxfordi Bodleian Könyvtár egy 1514-es kiadású Erasmus-nyomtatványának kötése igen érdekes, magyar vonatkozású töredékegyüttest őrzött meg.¹ A kötetbe a 16. században egy magát Leuocianusnak nevező possessor jegyezte be nevét,² majd 1633-ban már a pozsonyi káptalan könyvtárában leltározták be. A kötet további sorsát nem sikerült feltérképeznem, csak annyi bizonyos, hogy a 20. század elején már Hollandiában bukkan fel. Itt vásárolta meg a Bodleian 1926-ban a Nijhoff antikvárius cégtől. A könyv kötését 1951 decemberében restaurálták Oxfordban. Ekkor több tucat papír- és pergamentöredéket emeltek ki belőle, melyek 1977-ben 24 átlátszó plastikdossziéba rendezve közös jelzet alá kerültek mint Ms. Lat. misc. c. 91. A töredékeket tartalmazó dossziékat ekkor, mintegy az újonnan létrehozott kézirat lapjai gyanánt, folyamatos, 1–24-ig terjedő fóliószámozással látták el.

A kötetből kiemelt töredékek egy része különböző magyar vonatkozásokat mutat. Rögtön az első (f. 1) egy kis méretű (70 × 193 mm) notált liturgikus pergamentöredék a 12–13. század fordulójáról, amelynek notációja hazai, a *Pray-kódex* kottairásához hasonló sajátosságokat mutat. Kiadását az MTA Zenetörténeti Intézetének munkatársaival közösen készítjük elő.

A következő, nagyobb egybefüggő csoport (ff. 4–15) 12 papírfólióból (6 bifólióból) áll, amelyek a genovai Johannes Balbus *Catholicon* címen ismert népszerű szótára egy 15. századi verziójának kéziratából származnak. Érdekességük, hogy néhány szatirikus tollrajz kíséretében számos szöveggközi és marginális magyar nyelvű glosszát őriznek.³

A következő háromfóliónyi papírtöredék minden bizonnyal ugyanabból a kódexből származik, mint a szótár, mert mind a fóliók mérete – s ami sokkal fontosabb –, mind a rajtuk olvasható latin szöveg kézírása megegyezik a szótáréval. E három, egyértelműen magyar kéz által írott lap egy eddig ismeretlen 15. századi krónikaszerkesztmény töredékeit őrzi, amelyet lelőhelye után *Oxfordi Krónikának* neveztem el, s amelyet a következőkben OK rövidítés jelöl majd.

Az első levél (f. 16) szerencsés módon a krónika címlapját és kezdetét, a másik kettő (ff. 17–18) jelentős szöveghiány után a honfoglalás és a Fehérló-monda leírását tartalmazza. Az első levél verzója (f. 16v) a lap jobb oldalán, a hajdani könyvtest belső részén már a középkorban megsérülhetett. Ennek orvoslására nem sokkal a kézirat keletkezése után egy papírcsíkot ragasztottak az oldal jobb felére, amelyen egy másik, 15–16. századi kéz némileg világosabb tintával pótolta a hiányzó szövegrészeket. A másik két fólió szövegén ilyen javításokat nem látni. Ezek azonban a kötésben történő fel-

1 Desiderius ERASMUS, *Proverbiorum chiliades tres, et totidem centuriae, additis quibusdam rebus optimis noviter excussae plurimisque in locis diligentissime castigatae* (Ferrara: G. I. Mazzocchi, 1514). Jelenlegi jelzete: Antiq. c.I.1514/1.

2 Ugyanez a bejegyzés olvasható a gyulafehérvári Batthyaneum Inc. VI. 8. jelzetű 1478-as Plutarchos-kötetében is. KULCSÁR Péter, *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Battianyanae* (Szeged: Szegedi Nyomda, 1965), p. 87, no. 461. Kérdés, hogy a név azonos lehet-e a Krakkói Egyetem három, a 15. század nyolcvanas éveiben e néven regisztrált hallgatóinak valamelyikével, Sebestyénnel, Lőrincsel vagy Bálinttal. Władysław WISŁOCKI, szerk., *Acta rectoralia Almae Universitatis studii Cracoviensis*, 1. köt. (Kraków: Academiae Litterarum Cracoviensis, 1893–1897), 1024.

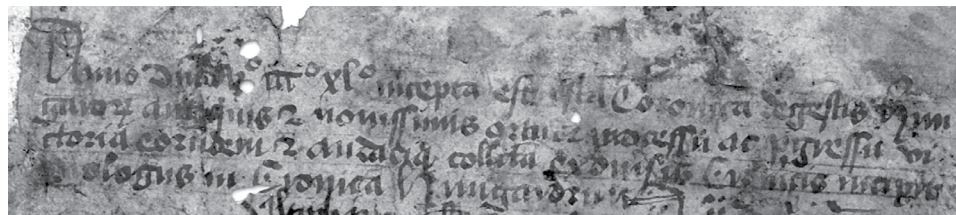
3 A glosszák folyamatban lévő kiadását egy következő cikkben tervezem közreadni.

használásuk vagy éppen az onnan történt eltávolításuk miatt a harmadik levél rektóján s különösen ugyanezen levél verzóján (f. 18r–v) komoly károsodásokat szenvedtek. A szöveg egy része – sajnálatos módon éppen ott, ahol a krónika sajátos adalékokat tartalmaz – elhomályosult, lekopott, néhol még a papír is kilyukadt. Sajnos ezeket a szöveghelyeket a kézirat speciális ultraibolya-fényképein sem sikerült rekonstruálni, ezért úgy tűnik, azok helyrehozhatatlanul elvesztek, s rekonstruálásuk szövegpárhuzamok hiányában nem lehetett teljes.

A háromföliónyi töredéken megőrzött szöveg a ma „14. századi krónikaszerkesztmény” néven számontartott kompiláció sajátos változatának töredékeit őrzi: a krónika kezdetét (§§1–4), illetve a honfoglalás és a Fehérló-monda elbeszélését (§§25–28). A „krónikaszerkesztmény”, mint ismeretes, két fő változatban maradt ránk. Egyik a korábbinak tartott és Hess András 1473-as nyomtatott kiadása után *Budai Krónika* néven ismert némileg rövidebb, a másik a *Képes Krónika* díszkódexe és az annak másolataiból/adaptációiból álló, ma későbbinek tekintett recenzió.⁴ Érdekes módon az *Oxfordi Krónika* – bár mint látni fogjuk, egyértelműen a 14. századi szerkesztmény szövegét őrzi – egyik recenzióba sem illeszthető be. Azok egyfajta sajátosan egybekompilált keverékét nyújtja, amely azonban jó pár, csak ebben a szövegben előforduló adalékot őriz, amely számos érdekes részlettel gazdagítja a magyar honfoglalással kapcsolatos középkori forrásainkat.

A cím és dátum

Az *Oxfordi Krónika* első lapja, szerencsés módon, éppen a szöveg kezdetét őrizte meg. A lap vörös tintával írott bevezetéssel kezdődik, amely a *Képes Krónika* jól ismert kezdetét és dátumát idézi („Anno Domini... incepta est Cronica ista...”), ám annak a krónika szerkesztését vagy a kézirat másolását 1358 májusára helyező szövegét egyedi módon megváltoztatja.

Oxford, Bodleian Libraries, Ms. Lat. misc. c. 91, f. 16r

4 A recenziók bemutatását lásd SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László, *Scriptores rerum Hungaricarum*, 2 köt. (Budapest: Nap Kiadó, 1999), 2:750–761; illetve újabban KERTÉSZ Balázs, „A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban”, *Századok* 150 (2016): 473–499.

A dátumformula először a *Képes Krónika* díszkódexének címlapján fordul elő, mégpedig ugyanezekkel a szavakkal („Anno domini M CCC quinquagesimo octavo, feria tertia infra octavas Ascensionis eiusdem Domini incepta est ista Cronica de gestibus Hungarorum antiquis et novissimis”). A szöveg későbbi másolatainak egy része a szöveggel együtt ezt a bevezetést is átvette, de különböző módokon adaptálta.

A *Teleki-* vagy *Nagyenyei kódex* néven ismert, 1462-ben készült másolat,⁵ illetve a részben a *Képes Krónika* szövegén alapuló, ma *Dubnici Krónika* néven számontartott, 1479 körülre datált kompiláció⁶ ezt a formulát az 1358-as dátummal együtt szolgáiban átmásolja. A *Képes Krónika* másolatainak egy másik csoportja azonban, bár a formula szövegét átvészi, a benne levő 1358-as dátumot megváltoztatja, és saját korához alkalmazza. Jelenleg két ilyen kódexet is ismerünk. Az egyik a *Csepregi-kódex* néven számontartott 15. századi kézirat, amely az 1848–1849-es szabadságharc során megsemmisült, s csak egy, ma a marosvásárhelyi Teleki Tékában őrzött 18. századi másolatból ismert. Ez a kódex a formula dátumát 1431. július 15/16-ra változtatja.⁷ A másik, *Thuróczy-kódex*ként számontartott másolat pedig 1467. október 1-re igazítja.⁸ Az *Oxfordi Krónika* ezzel szemben, a formulát lerövidíti, és elhagyva a hónap és nap jelzését, a dátumot egyértelműen 1340-re helyezi.

<i>Oxfordi Krónika</i> (15. század)	<i>Képes Krónika</i> (1358?)	<i>Teleki-kódex</i> (1462)	<i>Dubnici Krónika</i> (1479 k.)	<i>Csepregi-kódex</i> (1431)	<i>Thuróczy-kódex</i> (1467)
Anno domini m° ccc° xl° incepta est ista Cronica de gestis Hungarorum antiquis et novissimis...	Anno domini M CCC quinquagesimo octavo, feria tertia infra octavas Ascensionis eiusdem Domini incepta est ista Cronica de gestibus Hungarorum antiquis et novissimis	Anno domini M CCC quinquagesimo octavo, feria tertia infra octavas Ascensionis eiusdem Domini incepta est ista Cronica de gestibus Hungarorum antiquis et novissimis	Anno domini M CCC quinquagesimo octavo, feria tertia infra octavas Ascensionis eiusdem Domini incepta est ista Cronica de gestibus Hungarorum antiquis et novissimis	In nomine Domini nostri Jesu Christi Amen. In Anno eiusdem Domini 1431. 15-ta die mensis July secunda scilicet die Festi Divisionis Apostolorum Praesens Cronica de gestis Hungarorum est inchoata.	Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo feria quinta proxima post festum beati Michaelis archangelii incepta est ista Cronica de gestibus Hungarorum antiquis et novissimis...

5 CSAPODI Csaba, A „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény (K 31 – K 114), A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárának katalógusai 5 (Budapest: MTA Könyvtára, 1973), 8.

6 Budapest, OSZK, Cod. Lat. 165, f. 1r.

7 JAKÓ Zsigmond. „Az enyei régi könyvtár kéziratok ritkaságairól”, *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 8 (1964): 214–219.

8 Budapest, OSZK, Cod. Lat. 407, f. 1r.

Természetesen nem zárható ki, hogy az OK 1340-es évmegjelölése csupán egyszerű tévedés, másolói hiba. Lehetséges, hogy a szkriptor, a másik két módosított dátummal rendelkező kódexhez hasonlóan, csak aktualizálni akarta a szöveget, s voltaképpen saját munkájának dátumát, az 1440-et akarta rögzíteni (amely paleográfiai alig meg is felelne a kézirat írásképeknek), csak egy „c”-t kifelejtett a dátumból, s 1440 (m^o cccc^o xl^o) helyett 1340-et (m^o ccc^o xl^o) írt. Az sem lehetetlen azonban, hogy a világosan 1340-nek olvasható dátumot egyenesen mintakódexéből emelte át, s az valóban az ott található szöveg szerkesztésének vagy leírásának dátumát őrzi.

Amennyiben ezt a feltevést fogadjuk el, s az OK által megőrzött szöveg valóban 1340-ből ered, akkor az OK a 14. századi szerkesztmény legkorábbi testimoniumát őrizte meg, amely magánál az 1370 körülre datált *Képes Krónikánál*, sőt talán még a 14. századi krónikacsalád eddig legrégebbinek ismert kéziratánál, az 1350 tájára datált *Acephalus-kódex*nél is korábbi.⁹ Ráadásul az *Oxfordi Krónika* az 1340-es dátumot követően a *Képes Krónikából* ismert s irodalmunkban először ott előforduló programadó előszót („Per me reges regnant...”) is tartalmazza, amelyet a kutatás mindeddig az 1358-as szerkesztésű krónikaváltozattal egyidősnek s a kompilátor, Kálti Márk művének tartott.¹⁰ Ha azonban az 1340-es kezdőév erre a szövegre is érvényes, akkor a *Képes Krónika* szövegcsaládjának eddig elfogadott keletkezési dátumát mintegy húsz évvel korábbra kell helyeznünk, amely kétségesse teheti a Kálti Márk szerzőségére vonatkozó teóriát is, mivel 1340-ben Márk még nem volt székesfehérvári örkanonok, hogy ott „az őrzésére bízott gestákat, krónikákat, legendákat és necrologiumokat egységes egésszé kerekítse ki”.¹¹

Az Oxfordi Krónika mint kompiláció

A *Képes Krónikát* idéző kezdősor és előszó ellenére azonban az *Oxfordi Krónika*, amint azt fentebb már említettük, nem sorolható be sem a *Budai* sem a *Képes Krónika* szövegcsaládjába. A két változat olyan egyesített és egységesített verzióját mutatja, amelynek legközelebbi párhuzama a *Dubnici Krónika* néven ismert, ma 1479 körülre datált kompiláció. A *Dubnici Krónika* ugyancsak a két krónikacsalád egymásba interpolált szövegét tartalmazza, a krónika elején inkább a *Képes Krónikát*, a későbbiekben pedig szinte kizárólag a

9 Az *Acephalus-kódexet* a kutatás általában 1350-1360 körülre datálja, és Esztergomhoz köti. KÖRMENDY Kinga, „Az *Acephalus kódex* esztergomi vonatkozásai (OSZK, Cod. Lat. 405)”, *Magyar Könyvszemle* 115 (1999): 65–68; KÖRMENDY Kinga, „*Acephalus-kódex*”, in *Csillag a holló árnyékában: Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon*, szerk. FÖLDESI Ferenc, 74–75 (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2008).

10 A krónikaszerző azonosítása Kálti Márkkal Jakubovich Emil ötlete volt: JAKUBOVICH Emil, „Adalékok legrégebbi nyelvelmékek okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez”, *Magyar Nyelv* 21 (1925): 25–38, 35–38. Ennek az elképzelésnek éles kritikáját Karsai Géza fogalmazta meg: KARSAI Géza, „Névtelenség, névrejtés és szerzőnév középkori krónikáinkban”, *Századok* 97 (1963): 666–677, 671–676. Márk személyére vonatkozó legújabb információkat behatóan ismerteti: RIBI András, „Kálti (?) Márk fehérvári örkanonok (1357/1358–1368): Megjegyzések a 14. századi krónikakompozíció feltételezett összeállítójának életrajzához”, in *Főesperesek, krónikáírók, monostorok: Tanulmányok*, szerk. FARKAS Csaba, Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 5, 45–55 (Pécs: Kronosz Kiadó, 2023).

11 JAKUBOVICH, „Adalékok...”, 37.

Budai Krónikát használja. A 14. századról szólva Küküllei János Lajos király uralkodását bemutató művét, illetve egy ismeretlen, az 1345–1355. évek eseményeit megőrkítő krónikát is szövegébe iktat.¹² Amint azt a későbbiekben látni fogjuk, az OK, bár hasonló módon kompilálja a két krónikacsáládót, szövege egyáltalán nem azonos a *Dubnici Króniká*-ével, nem annak egy újabb példánya, hanem önálló kompiláció, amely többet interpolál a két krónikacsoportból, mint a *Dubnici Krónika*. Ráadásul – legalábbis a fennmaradt fóliók szövegének viszonylatában – valószínűleg a *Dubnici Krónika* forrásaitól eltérő szövegekből dolgozhatott. Ezért számos olyan részletet őriz, amely sem a *Dubnici Krónikából*, sem a forrásául szolgáló két krónikacsálád eddig ismert kézírataiból nem ismert.

A szövegkiadás

Az *Oxfordi Krónika* töredékeinek alábbiakban olvasható komparatív kiadása világosan érzékelteti majd, mi az, amit a kompiláció a *Budai Krónika*, illetve a *Képes Krónika* családjából vesz át, és ezeket hogyan illeszti egymáshoz, s azt is megvilágítja majd, milyen sajátos adalékokat tartalmaz, s ezek hogyan ékelődnek be az OK szövegébe. Mindezek bemutatására a szövegkiadásban aláhúzással jeleztem, amennyiben az OK a *Képes Krónika* ellenében a *Budai Krónika*, s félkövér szedéssel, ha a *Budai Krónikával* szemben a *Képes Krónika* szövegcsaládját követi. Azokon a helyeken, ahol a két recenzió szövege azonos, s ezzel az *Oxfordi Krónika* is megegyezik, a szövegben semmilyen jelzés nincs. Dőlt szedés jelöli az OK saját adalékait, melyeknek nincs konkrét párhuzama egyetlen általam ismert krónikaszövegben sem.

A kritikai apparátus teljes egészében Domanovszky Ákos 1937-es kiadására épül.¹³ A kéziratok jelölésére az általa használt szíglumokat alkalmazza, azzal a kivétellel, hogy azokon helyeken, ahol az OK minden Domanovszkynál rögzített olvasattól eltér, ezeket együttesen *omnes aliinak* neveztem. Az apparátus nem teljes: az OK szövegét csupán Domanovszky főszövegével veti egybe, s a szövegváltozatokat csupán akkor rögzíti, ha az OK eltér Domanovszky főszövegétől. Ezen esetekben vagy a kéziratok OK-tól eltérő variánsai kerülnek az apparátusba, vagy egyenlőségjel (=) után azon kéziratok szíglumai, amelyek variánsaival az OK megegyezik.

Sigla

B – Hess András 1473-as *Budai Krónika*-kiadása

D – *Dubnici Krónika*¹⁴

12 A *Dubnici Krónika* máig legbehatóbb ismertetése Domanovszky Ákos munkája: DOMANOVSKY Ákos, „Dubniczi Krónika”, *Századok* 33 (1899): 229–256, 411–451. Az újabb irodalomból lásd KRISTÓ Gyula, *Historiográfia I: Történetírás a középkori Magyarországon* (Budapest: Osiris Kiadó, 2002), 89–105; KERTÉSZ, „A 14. századi...”, 479–480.

13 SZOVÁK és VESZPRÉMY, *Scriptores...*, 1:239–247, illetve 1:283–290.

14 Budapest, OSZK, Cod. Lat. 407, f. 1r. Vö. KERTÉSZ, „A 14. századi...”, 479–480.

- K – Kézai Simon krónikája¹⁵
 P – Pozsonyi Krónika¹⁶
 S – *Sambucus-kódex*¹⁷
 V¹ – A Képes Krónika díszkódexe
 V² – *Teleki- (Nagyenyedi) kódex*¹⁸
 V³ – *Csepregi-kódex*¹⁹
 V⁴ – *Béldi-kódex*²⁰
 V⁵ – *Thuróczy-kódex*²¹

Az *Oxfordi Krónika* szövege
 (Oxford, Bodleian Libraries, Ms. Lat. misc. c. 91, ff. 16r–18v)

Anno domini m^o ccc^o xl^o incepta est ista Coronica de gestis Hungarorum antiquis et novissimis, ortu et processu ac progressu, victoria eorundem et audacia, collecta ex diversis cronicis.

Incipit prologus in Cronicam Hungarorum

- 5 Multipharie multisque modis olim in veteri testamento et nunc in²² aeta-
te sexta saeculi diversas diversi historias descripserunt prout Ysidorus, Yo-
sephus²³ et Orosius aliique quamplures, quorum nomina exprimere non est
opus. Ego autem in illo tempore huius²⁴ mundi illud opus inchoavi(sic!)
quando caritas refriguerat iniquitas habundaverat et omnis caro ad malum
 10 quam ad bonum pronior erat.

Incipit Coronica Hungarorum multum delectabilis.

Porro cum per cladem diluvii praeter Noe et tres filios eius ac²⁵ uxores eo-
rum deleta esse(sic!) omnis caro, tamen ex Seem, Caam et Yaphet septuagin-

15 Uo., 1:129–194.

16 Uo., 1:7–51.

17 Budapest, OSZK, Cod. Lat. 406. Vö. KERTÉSZ, „A 14. századi...”, 476.

18 Vö. fentebb 5. jegyz. és KERTÉSZ, „A 14. századi...”, 484

19 Az eredeti kódex az 1848-49-es szabadség-harc során megsemmisült, s csak 18. századi erdélyi másolata ismeretes: Marosvásárhely, Teleki-Bolyai Könyvtár, Ms 50. Vö. KERTÉSZ, „A 14. századi...”, 483-484.

20 Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, U³ III. I. Vö. KERTÉSZ, „A 14. századi...”, 487.

21 Budapest, OSZK, Cod. Lat. 407. Vö. KERTÉSZ, „A 14. századi...”, 485-486.

22 Sub K, in S

23 Yosephus, Ysidorus KPS

24 Illius KPS

25 Et KB

15 ta duae tribus post diluvium sunt egressae:²⁶ ex Seem scilicet²⁷ xxi,²⁸ ex Caam
xxxvi,²⁹ ex Yaphet vero xx.³⁰ Dum autem tribus istae, sicut refert Yosephus,
lingua Hebraica uteretur(sic!) cc^a primo anno post diluvium vel secundum ali-
as cronicas sexagesimo anno primo.

20 „Per me reges regnant” ait Dominus Deus per sapientem Salomonem
 Proverbiorum octavo capitulo. „Gloriosus Deus in sanctis suis” in mai-
 estate mirabilis, cuius ineffabilis altitudo prudentiae nullis inclusa li-
 mitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura iudicii caelestia
 pariter disposuit³¹ et terrena. Et si cunctos eius ministros magnificet
 et altis decoret honoribus et caelestis efficiat, beatitudinis possessores
 25 illos tamen³² dignis digna rependat, potioribus attollit, insignes³³ dig-
 nitatum et praemiorum uberriori(sic!) retributione prosequitur, quos
 digniores agnoscitur(sic!)³⁴ et commendat ingentior excellentia meri-
 torum, prout apparet luculentissime in excellentia³⁵ regum illustrium
 et victoriam(sic!)³⁶ exercitio celebrissimarum³⁷ per reges Hungarorum
 patratum(sic!).³⁸ Qui divino freti auctoritatis pre[sidio] gladiatorum
 30 aciebus validissime profugatis castra sub[vertent]es regum et impera-
 torum fortes³⁹ sunt in bello, nullo eisdem [potente] resistere in pug-
 nando. Quod bene ostenditur in verbo divino [oraculo] exarato „Per
 me”, inquit Deus, et non virtute propria „reges [regnan]t” et regna-
 bunt Hungarorum. Ubi primo divina exprimitur [auctorit]as virtu-
 tem insuperabilem alativa „per me”, inquit, qui [sum virtu]tis infini-
 35 tae cunctos valens adiuvare praesidens.⁴⁰ Quia „ego occi[dam] et ego
 vivere faciam, percutiam et sanabo et non est qui de manu (verso)
 mea possit eruere”, „suscitans [ege]num de pulvere⁴¹ ut sedeat cum
 principibus et solium gloriae teneat”. Ideo sub[di]tur „Reges regnant”,
 40 qui habent iustitiae equitatem, sap[ie]ntiae claritatem, patientiae

26 Progressae KBP

27 om. KBP

28 xxii S

29 xxxiii S

30 xv S, x et septemi K, decem et septem B, xxii P

31 disponit V

32 ut add V

33 insigniis V

34 agnoscit V

35 exxtollentia V

36 victoriarum V

37 celebrissimarum V, celebratissimarum alii

38 patratum V

39 facti add V

40 praesidentes V

41 de pulvere egenum V

tranquilatatem et omnem⁴² pieta[tem] attestante sacro eloquio Proverbiorum xx. „Misericordia et veritas custodiunt regem et roboratur clementia thronos⁴³ eius” et iterum in alio loco dicit scriptura „Rex sapiens” sedens „in solio intuitu suo disponit⁴⁴ omne malum”. Et iterum⁴⁵ Salomon ait Sapientiae sexto „Rex sapiens et misericors stabilimentum populi est et dissipat impios” subiectos populos a tyrannis eripiendo. Quod bene impletur in regibus⁴⁶ Hungariae in pulcritudine pacis, in requiem opulentam⁴⁷ sedere procurarunt. Propter hoc, quasi⁴⁸ prae cunctis regibus timuerunt Dominum Deum. Unde scribitur Deuteronomi xvii^o capitulo „Loquens Deus de regibus ait”: Rex constitutus „postquam sederit in solio regni sui, describit⁴⁹ sibi legem Dei et habebit secus(sic!)⁵⁰ legetque eam⁵¹ omnibus diebus vitae suae, ut discat timere Dominum Deum suum et custodiant⁵² verba eius, quae in lege praecepta sunt, ut longo tempore regnet ipse et filii eius super terram et gloriam meam possideant⁵³ in aeternum. Quorum regum, scilicet Hungarorum, originem et⁵⁴ principium et egressum de Sitia(sic!) diversis sanctorum doctorum historiis hoc ordine declarabo.

De primo origine Hungar[orum]...

Sicut scribit magister Historiarum Geneseos x capitulo „Istae sunt generationes filiorum Noe et de istis tribus filiis eius, scilicet Seem, Caam et Yaphet exortae sunt post diluvium lxxii generationes: de Yaphet xv, de Caam xxx, de Seem vero xxvii. Isti disseminati sunt *vel divisi* in tribus partibus orbis: Seem Asyam, Caam Affricam, Yaphet Europam sortitus est. Nam secundum Yosephum filii Yaphet possiderunt⁵⁵ septentrionalem regionem a Thauro et Amano montibus Siciliae et Syriae usque ad fluvium Thomay, qui est in Sitia. Et hoc idem asserit beatus Jeronimus in libro de Hebraicis quaestionibus quod filii Yaphet possiderunt in Asya Amono Thauro montibus usque ad

42 misericordiae V

43 tronus V

44 = V²V⁵

45 rursus V

46 qui cunctos tyrannos debellando populos Hungariae habet V

47 in requie opulenta V

48 quia V

49 = V²

50 secum V

51 = V³

52 custodire V

53 = V⁵D

54 om. V

55 = V⁵D

70 fluvium Thanay, in Europa vero usque ad Gatria,⁵⁶ nomina locis et
gentibus reliquentibus(sic!)⁵⁷ ex [quibus] nunc(?)⁵⁸ postea mutata sunt
plurima. Caetera permanent in se vel⁵⁹ aliquo simili vel propinquo.
Et⁶⁰ filii Yaphet Genera(sic!)⁶¹ quo nominati sunt Galatey et postea Ga-
latey (*add. supra lineam*), qui sunt Ffrancigenae a quodam Francone⁶²
dicti, filio Paridis, filii Priamidis, primi regis Troyae. Qui venientes de
Troya post eius excidium in Pannonia, quae [olim] tempore Alexand-
75 ri Magni superior Graecia nuncupabatur, [sub monte] Sycan circa flu-
vium Hyster, qui Almanice(sic!)⁶³ nuncupabatur⁶⁴ fortissimam const-
ruxerunt et ei nomen Sycambriam a monte...

(f. 17r)

De gestis igitur Hunorum natalibus, preliis felicibus ac sinistris, quotiensque
eorum loca inmutaverint⁶⁵ videndum nunc est: quo tempore in Pannoniam
80 redierunt iterato, quique redeuntium fuerunt capitanei quantusque numerus
armatorum in exercitu fuit⁶⁶, apponere in praesenti dignum duxi opusculo⁶⁷.

Incipit secunda Cronica Hungarorum

Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo lxx^o vii^o a morte vero
Atilae regis Hungarorum anno centesimo quarto, tempore Constan-
85 tini imperatoris tertii et Zachariae papae, sic⁶⁸ scribitur in Cronica
Romanorum, Hungari de Scitia secundo egressi sunt hoc modo quod
Eleud, filius Uged, *nepos Dyros Vasul*, ex filia Ermoldbilda(sic!) in *Mogor*, in
Scitia⁶⁹ genuit filium, qui nominatur Almus ab eventu in *sompno*, quia mat-
ri eius in sompno innotuerat avis, quasi in forma asturis(sic!)⁷⁰ veniens, dum
90 esset gravida, et quod de utero eius egrederetur torrens ac in terra non sua
multiplicaretur. Ideoque factum fuit (quod de lumbis eius gloriosi reges pro-
pagarentur. Quia vero in nostra lingua sompnium dicitur Alum et illius or-

56 Gadyra V^l, Godyra D, Gadiza V², Gadmā V⁵

57 relinquentes V

58 *om.* V

59 in *add* V

60 *om.* V

61 Gomer V

62 Francione V

63 Dun *add* V

64 civitatem *add* V

65 = K

66 = BD

67 opusculo dignum duxi *omnes alii*

68 = V⁵

69 In Scitia Magor D

70 austuris *omnes alii*

tus per sompnum fuit pronosticatus, ideo ipse vocatus)⁷¹ pronosticatus ideo ipse vocatus est Almus, qui fuit Eleud, qui fuit Wedeg,⁷² *qui fuit Ugely, qui fuit Eugek*,⁷³ qui fuit Ed, qui fuit Chala(sic!),⁷⁴ qui fuit Atyla,⁷⁴ qui fuit Bendeguz, qui fuit Torda, qui fuit Scemen, qui fuit Ethey, *qui fuit Nomr(?)*, qui fuit Opuz, qui fuit Kadycha, qui fuit Berend, qui fuit, Zulcha, qui fuit Bulchw, qui fuit Balugd, *qui fuit Belua*, qui fuit Zamur, qui fuit Leel, qui fuit Leventhe, qui fuit Zombor,⁷⁵ *qui fuit Kewche*,⁷⁶ *qui fuit Bulcha*, qui fuit Ompud, qui fuit Mysche, qui fuit Myke, qui fuit Bestur, qui fuit Bodky,⁷⁷ qui fuit Chanad(?), qui fuit Buchen, qui fuit Bodonfark,⁷⁸ qui fuit Farcas, *qui fuit Buken*, qui {fuit Kewe, qui}⁷⁹ fuit Othmar, qui fuit Kadar, qui fuit, Kear,⁸⁰ qui fuit Keleth, qui fuit Dama, qui fuit Boor, qui fuit Belar,⁸¹ qui fuit Hunor, qui fuit Nembroth, qui fuit Thania, qui fuit Yaphet, qui fuit Noe [qui fuit]⁸². *Hi sunt viri famosi, potentes in saeculo, scientes bellum, sitientes sanguinem, robusti venatores nuncupati. Quorum pater Nembroth gygas, filius Thania ex semine Yaphet oriundus turrem Babilonis cepit construere magnae quantitatis. Cuius progenie orti sunt Philistey ut habetur Geneseos quinto capitulo (sic!). Quod Albani, qui testante Ysidoro Etymologiis capitulo de gentibus titulis propriis(?) Hungari sunt vocati, qui in equis pernibus Orientales montes transcendentis polluti sunt sanguine Christicolarum.*⁸³ Igitur Almus genuit Arpad, Arpad genuit Soldan, Soldan genuit Toxon.

Imperante igitur Ottone Caesare de Swewis⁸⁴ (verso) oriundo in Italia,⁸⁵ Germania et⁸⁶ Francia Lotoari(sic!) regis filio Lodovico ac Graeciam⁸⁷ Anthonino Duro, filio Theodori, in Domino gubernante.⁸⁸ Anno igitur ab incarnatio-

71 A zárójeles részt a scriptor utólag írta a lap aljára.

72 Vgeg V^o, Ugek V^o, Eugek S

73 Chaba V, Caba S

74 Ethele V, Atile B, Chele V^o, Etele D

75 Qui fuit Zombor post Balugd habent omnes alii

76 Kulche omnes alii

77 Budli V, Boldly V^o, vel Budly add D

78 Bondofard V

79 del. scriptor

80 qui fuit Keue add V

81 post Kadar habet V

82 del. scriptor

83 Cf Isidorus Etymologiae IX. 2.65: „Albani autem uicini Amazonum fuerunt. Hugnos antea Hunnos uocatos, postremo a rege suo Auares appellatos, qui prius in ultima Maeotide inter glaciale Tanaim et Massagetarum inmanes populos habitauerunt. Deinde pernibus equis Caucasi rupibus, feras gentes Alexandri claustra cohibente, eruperunt, et orientem uiginti annis tenuerunt captium, et ab Aegyptiis atque Aethiopibus annum uectigal exegerunt.”

84 Sueuia omnes alii

85 Et add omnes alii

86 In omnes alii

87 = K qui add Graeciam

88 = K qui add gubernante

115 **ne Domini nostri Jhesu Christi octingentesimo octuagesimo octavo, a mor-**
te vero Atylae⁸⁹ **anno centesimo**, vulgariter Magary sive Huni, Latine vero
Hungari, **tempore Constantini**⁹⁰ **imperatoris et Zachariae papae** denuo
ingressi sunt Pannoniam. Transeuntes autem⁹¹ per regnum Bessorum, Albo-
rum, Comanorum et Susdaliam et civitatem Kyo nominatam, deinde transi-
120 erunt Alpes in quendam provinciam, ubi viderunt aquilas innumerabiles et
ibi propter illas aquilas⁹² manere non potuerunt, quia de arboribus tamquam
muscae descendebant et pecora eorum et equos devorando consumeabant.⁹³
Volebat enim Deus, ut citius descenderent in Pannoniam.⁹⁴ Exinde montes
transcendunt⁹⁵ per tres menses et devenerunt in confinium regni Pannonia-
125 e,⁹⁶ scilicet in Erdel invitis gentibus et habitatoribus memoratis. Ibique terreis
castris septem praeparatis pro uxoribus et rebus suis conservandis aliquam-
diu permanserunt. Quapropter Theutonici ab illo die provinciam⁹⁷ illam Sy-
bemburg(?), id est Septem Castra, vocaverunt. *Et ibi Huni primi super flu-*
men Hung descenderunt, ubi aliquamdiu residentes permanserunt, propter quod
130 *ipsos Hunos occidentales ab ipso flumine Latini Hungaros vocaverunt. Ubi eti-*
am castrum nomine Hung fundaverunt feceruntque(?) ipsi Hungari secundum
castrum Zemlin(?) nomine super (fluvium Bodrog, tertium castrum fecerunt flu-
*viium Tysa ut supra)*⁹⁸ *fluvium Tysa, quartum castrum posuerunt in terra Saros*
Sowar(?), castrum quintum paraverunt quod Alba waar dicitur. Sextum castrum
135 *paraverunt terrenum, castrum in portu Tysae quod iacet in portu(?) qui portus*
Poroslo(?) vocatur. Castrum septimum paraverunt in provincia(?) quae vocatur
Makra et illud septimum castrum paratum(?) pro ...istis siquidem ministris(?),
septem cum essent Hunni qui possessiones(?) retro(?) dediti plures provincias spo-
*liaverunt.*⁹⁹

140 **De septem capitaneis Hungarorum**¹⁰⁰

Cumque in eisdem castris permanerent, irruptionem circumquaque iacenti-
um dominorum formidantes deliberato communi consilio vii capitaneos in-

89 regis *add omnes alii exc. V*⁶

90 *om. regis sicut V*³

91 = S, igitur *vel* autem *alii*

92 aquilas illas *omnes alii*

93 aquilae et consummebant devorando pecora eorum et equos *omnes alii*

94 Hungariam *omnes alii*

95 = S

96 Hungariae *omnes alii*

97 Partem *omnes alii*

98 A zárójeles részt a másoló utólag írta a lap aljára.

99 Vö. K: „...et deinde in fluvio Hung vocato, ubi castrum fundavere, resederunt. A quo quidem fluvio Hungari a gentibus occidentis sunt vocati. Cumque et alia VI castra post hunc fundavissent, aliquandiu in illis partibus permansere.”

100 electis V

ter se praefecerunt, et in septem exercitus sunt divisi, ita quod unusquisque exercitus unum haberet capitaneum sine centurionibus et decanis consueto¹⁰¹ more positivis(?).¹⁰² Unus namque exercitus habebat ~~xxxiii~~ milia virorum armatorum sine centumviris. Ex centum itaque tribubus et viii in secundo egressu de Scitia **de qualibet tributu**(sic!)¹⁰³ duo milia virorum armatorum sunt egressi familiarum¹⁰⁴ non apposito.

Primus capitaneus Hungarorum¹⁰⁵

Fuerat enim¹⁰⁶ in istis capitaneis eorum(?)¹⁰⁷ potentior et ditior.¹⁰⁸ Arpad, filius Almus, filii Eleud,¹⁰⁹ filii(?) Eged Hunni(?) *sed* Almus pater *ipsius* Arpad in patria Erdel *supra fluvium Hungh per Pruthenos et Ruthenos in proelio occisus est*,¹¹⁰ non enim potuit in Pannoniam introire. *Circumvenit prerogativam specialem(?) Arpad in Scitia ex antiquo ipsius generatio: in expeditione gradientibus(?) introeuntium antecessor esse et posterior esse redeuntium. Ex(?) hoc habens(?)* (2 szó olvashatatlan) *sua familia alios(?) capitaneos iure communicales(?) (...) fertur processisse.* (1 szó olvashatatlan) *septem capitanei* (a következő két sor teljesen olvashatatlan... *circumperegrinabant(?) ibi* (1 szó olvashatatlan)¹¹¹ In Erdel igitur quieverunt et pecora sua recreaverunt. Audientes autem (1 szó olvashatatlan) qualitatem terrae¹¹² Pannoniae¹¹³ de habitatoribus, quod optimus fluvius esset Danubius et melior terra in mundo non esset partibus illis, accepto itaque communi consilio miserunt nuntium Kyssed¹¹⁴ filium (Kund olvashatatlan), ut iret et totam (bizonytalan) terram prospiceret

101 = SBD

102 modo positivis *omnes alii*

103 tribu V

104 numero *add omnes alii*

105 *om. V*

106 autem *omnes alii*

107 *om. omnes alii*

108 ditior et patientior *omnes alii*

109 = SBD

110 Vö. Jakob Unrest: „Arpad vater wart am ein zug gen Pannonia von den Rewssn und Walachen erslagn.” Franz von KRONES, „Jakob Unrests Bruchstück einer deutschen Chronik von Ungarn”, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 1 (1880): 337–372, 360, doi: [10.7767/miog.1880.1.jg.337](https://doi.org/10.7767/miog.1880.1.jg.337). A to-vábbiakban: MIÖG.

111 Vö. K: „eius prosapia, ista, prae ceteris Scitiae tribubus, praerogativa investitur dignitate, ut exercitum praecedat eundo, retrograditur redeuntem.” Jakob Unrest: „Derselb fürst Arpad vnd seine vordem hettn in dem landt Scicia die freyhait, das sy in alln raysn vnd rechtn den vorzog hettn am auszzug vnnd heimzu.” MIÖG, 360. Ezek nyomán Thuróczy: „et hanc haberet ipsa generatio consuetudinem Scythicam legitimam et probatam, ut unus in expeditione gradientibus debeat anteire, in redeundo vero retroire”.

112 terre utilitatem *omnes alii*

113 *om. omnes alii*

114 Kusid V, Kysid V^o, Rusid S

habitatoresque terrae cognosceret. Cum ergo Kyssed¹¹⁵ venisset in medium
 regni¹¹⁶ Hungariae et circa partes Danubii descendisset, vidit locum amenum
 165 et circumquaque (utóbbi 4 szó szinte olvashatatlan) terram bonam atque¹¹⁷
 fertilem, fluvium bonum et pratosum, placuit ei. Deinde venit ad ducem pro-
 vinciae, qui regnabat post Atylam,¹¹⁸ Zuatapolugh nomine,¹¹⁹ salutavit(?)¹²⁰
 eum de suis et causam, pro qua venerat(?) manifestavit. Hoc¹²¹ audiens Zua-
 tapolugh gavisus est gaudio(?) magno, putabat enim illos esse rusticos, ut
 170 venirent et terram eius(?) colerent. Propter hoc nuntium delicatum remisit.
 Kyssed autem de aqua Danubii(?) lagenam implens (mindkét szó nagyon ne-
 hezen olvasható) et herbam periarum(?) ponens in utrem et(?) de terra nig-
 ri sabuli accipiens ad suos reversus(?) est. Cumque narrasset omnia quae au-
 dierat et viderat (olvashatatlan), valde placuit eis et lagenam atque(?) terram
 175 et herbam praesentavit eis.¹²² De quibus(?) ipsi sapiendo bene cognoverunt
 quod terra optima sit et aquam habebat dulcem et pratum cum herbis simi-
 libus, quae nuntius eis (e két szó alig olvasható) recitavit. Arpad vero cum
 suis de (e két szó alig olvasható) de aqua Danubii cornu implens et cum cae-
 180 teris Ungaris¹²³ aquam(?) superque(?) illud cornu (e három szó alig olvasha-
 tó) omnipotentis Dei clementiam rogavit ut Dominus(?) eis terram in (e két
 szó alig olvasható) perpetuum concederet. Finitis his verbis omnes Hunga-
 ri clamaverunt(?) „Deus, Deus, Deus” tribus vicibus. Et ibi inventus est usus
 iste et servatur usque modo apud Hungaros.¹²⁴ Deinde communi consilio et
 consensu(?)¹²⁵ ad praeterdictum¹²⁶ ducem eundem nuntium remiserunt (alig
 185 olvasható) et ei equum album et¹²⁷ magnum cum sella deaurata auro Arabiae
 et freno deaurato miserunt pro terra sua. Quo visu ipse dux¹²⁸ magis gavi-
 sus putabat enim¹²⁹ quod ei pro quadam terra¹³⁰ hospitalari¹³¹ misissent. *Dux
 vero circa Tyabmonastora residebat*, nuncius ergo impetravit ibi a duce ter-
 ram, erbam et aquam. Dux vero subridens ait: „Habeant quantumcumque

115 Kusid V, Kysid V^c, Rusid S

116 *om. omnes alii*

117 ac V, et BD

118 = S

119 vocatum Zuatapolug V

120 Salutavitque *omnes alii*

121 = V^r

122 eis praesentavit *omnes alii*

123 ante omnes Hungaros *omnes alii*

124 apud Hungaros usque modo *omnes alii*

125 *om. omnes alii*

126 praedictum *omnes alii*

127 *om. V*

128 dux ipse *omnes alii*

129 *om. omnes alii*

130 Terra quadam *omnes alii*

131 = BDV^r

190 volunt pro hoc munere.” Et sic nuntius ad suos reversus est *laeto vultu*. Arpad vero¹³² interim cum vii ducibus Pannoniam intravit, non sicut hospites, sed tamquam¹³³ jure hereditario terram¹³⁴ possidentes. Tunc nuntium alium ad ducem miserunt et ei hanc legationem mandaverunt: „Arpad cum suis tibi dicit, quod super istam terram,¹³⁵ quam a te emerunt, diutius nullo modo
195 stes, quia terram tuam cum equo emerunt, erbam cum freno, aquam cum sella. Et tu propter emphyteosim, id est inopiam et cupiditatem, terram, erbam et aquam concessisti.” Cumque haec duci dicta fuissent,¹³⁶ subridens ait:¹³⁷ „Equum illum in alio¹³⁸ ligno¹³⁹ interficiant, frenum autem in pratum proiciant, sellam vero deauratam in aquam Danubii proiciant.” Cui nuntius:
200 „Et inde, domine, quid dampni habebunt? Nam si equum interficies,¹⁴⁰ canibus tuis victualia dabis, si frenum in herbam proicies, homines¹⁴¹ qui fenum falcant, aurum freni inveniunt, si vero sellam in Danubium abiicis, piscatores sui(?),¹⁴² aurum illius¹⁴³ sellae super litus exponunt atque domum portant¹⁴⁴ *et ob hoc exinde nihil dampni habebunt*. Si ergo terram, erbam et aquam
205 habebunt,¹⁴⁵ totum(?) possidebunt.”¹⁴⁶ *Et nuntius his peractis ad suos reversus est*, dux vero¹⁴⁷ auditis his¹⁴⁸ exercitum cito congregavit timens Ungaros,¹⁴⁹ auxilium ab amicis imperavit et omnibus coadunatis obviam illis¹⁵⁰ venit.

Quomodo Hungari per pugnam Pannoniam rehibuerunt

210 Illi autem interdum prope Danubium venerunt¹⁵¹ et in campo pulcherrimo *castra metati sunt*. Mane autem facto summo diliculo pugnam inierunt. Fuit enim¹⁵² auxilium Domini cum Ungaris, a quorum facie dux saepedictus

132 vero omnes alii

133 sicut omnes alii

134 terram iure hereditario omnes alii

135 = R

136 duci dicta esset legatio omnes alii

137 dixit omnes alii

138 Malleo omnes alii

139 ligneo omnes alii exc. V³ qui ligno habet

140 = BD

141 sui add omnes alii

142 Illius omnes alii

143 om. omnes alii

144 reportabunt omnes alii exc. R qui portabunt habet

145 habent omnes alii

146 habent omnes alii

147 ergo omnes alii exc. V³ qui autem habent

148 ille his auditis omnes alii

149 et add omnes alii

150 = RBD

151 Pervenerunt omnes alii

152 Autem omnes alii

se in fugam convertit. Persecuti suntque eum Hungari usque Danubium et
 ibi prae timore se¹⁵³ in Danubium iactavit, in quo prae aquarum vehementia
 suffocatur. Retradidit autem Dominus Hungaris Pannoniam sicut tradidit fi-
 liis Israel¹⁵⁴ tempore Moysi terram Seon, regis Amoreorum et omnia regna
 Chanaan in hereditatem. Dum ergo iste Arpad capitaneus¹⁵⁵ uteretur specia-
 li qudam dignitate in Scitia et hanc haberet ipsius generatio consuetudinem
 Scitia (sic!)¹⁵⁶ legitima et probata, ut unus in expeditione gradientibus debeat
 anteire, in redeundo vero retrocedere, ipse pro eo alios capitaneos in Panno-
 niam adeuntes fertur precessisse. Eodem¹⁵⁷ Arpad Zuatapologh cum caeteris
 Ungaris, ut superius dictum est, debellato et occiso castra fixit in monte Noe,
 propre Albam, et ille locus est primus, quem Arpad sibi elegit in Pannonia,
 unde et civitas *illa* Alba per sanctum regem Stephanum, qui de ipso proces-
 sit, fundata est ibi.

*

Az Oxfordi Krónika és a két krónikarecenzió

Amint ezt a fenti szövegkiadás is próbálja érzékeltetni, az OK szövege a két króni-
 karecenzió érdekes keverékét nyújtja. Az olvasónak időnként olyan benyomása támad,
 mintha az OK Domanovszky komparatív kiadását másolná, oda-vissza ugrálva a két
 recenzió között, hogy a lehető legtöbbet tartsa meg mindkettőből. Ez mindjárt a szöveg
 kezdetén szembeötlő. Az OK – a *Képes Krónika* karakterisztikus címe és dátumformu-
 lája után – az először Kézainál feltűnő, majd a *Budai Krónika* családját képviselő *Sam-
 bucus-kódex*ben és az önálló kompilációt őrző *Pozsonyi Krónika*ban is a krónikaszöveg
 elé illesztett előszót (Multipharie multisque modis...) tartalmazza, mégpedig a szöveg
 szerves részeként, a krónika prológusául illesztve azt a szövegbe. Az OK ezzel érdekes
 új érvet szolgáltat a szakirodalom azon feltevése ellen, miszerint a „Multipharie” előszó
 a *Sambucus-kódex*ben nem tartozik a szöveghez. Mivel az előszó az OK-ban szervesen a
 szövegbe ékelődik: a piros betűs cím és a krónikakezdet között, prológus cím alatt he-
 lyezkedik el, jelleme semmiképp nem lehet véletlen vagy másolói hiba – nyilvánvalóan
 a szöveg szerves részét képezi.

Ezután – ismét Kézai, a *Sambucus-kódex* és a *Pozsonyi Krónika* nyomában – folytat-
 ja a szöveget a bibliai eredetmondával, melyet – egészen egyedi módon – a *Képes Kró-
 nika* programadó előszava és újraírt biblikus eredetmondája követ. A kompilátor szem-
 mel láthatóan mit sem törődik a két szöveg genealógiai különbségeinek egymás mellé

153 Post *Danubium* habent omnes alii

154 = *SRBDV^oV^o*

155 capitaenus iste Arpad *omnes alii*

156 Scitica *omnes alii*

157 eoque *omnes alii*

helyezéséből fakadó feltűnő következetlenséggel. Habozás nélkül interpolálja a *Budai Krónika* számításait a vízözön utáni 72 nemzetség megoszlására (Sémtől 21, Hámtól 36, Jáfettől 20 törzs),¹⁵⁸ míg a szöveg folytatásában a *Képes Krónika* genealógiáját integrálja, miszerint Jáfettől 15, Hámtól 30, Sémtől pedig 17 törzs származott.

A két recenzió keveredése a továbbiakban is folytatódik, s a következő lapokon, a honfoglalás leírásában különösen szembeötlő. Itt a szöveg a *Képes Krónika* bevezetőjével indul, mely a magyarok őshazából történő elindulását 677-re helyezi, ezután a két recenzióból egyaránt ismert nemzetségtábla következik, melyet a magyarok Pannoniába érkezésének csak a *Budai Krónika* családjából ismert 888-as dátuma követ. Ezután a szöveg újabb következetlenséget mutat: ismét a *Képes Krónika*nak a honfoglalást (igaz az OK-ban csupán közvetett módon – Attila halálának, valamint III. Konstantin és Zakariás pápa nevének említésével) 677-re helyező szavaival folytatódik.

A két recenziónak a honfoglalás leírásában történő ilyen keveredése nem egyedülálló. A *Dubnici Krónika*nak a szakirodalom által 1479 körülre datált honfoglalás-leírásában nagyon hasonló jelenség figyelhető meg, ám ott a két szövegcsalád finomabban, ellentmondások nélkül elegyedik.

<i>Budai Krónika</i>	<i>Képes Krónika</i>	<i>Oxfordi Krónika</i>	<i>Dubnici Krónika</i>
x	Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo LXX-o VIIo, a morte vero Atyle regis Hungarorum anno centesimo quarto, tempore Constantini imperatoris tertii et Zacharie pape, sicut scribitur in cronica Romanorum, Hungari de Scythia secundoegressi sunt hoc modo, quod	Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo lxxo viio a morte vero Atylae regis Hungarorum anno centesimo quarto, tempore Constantini imperatoris tertii et Zachariae papae, sic scribitur in Cronica Romanorum, Hungari de Scitia secundo egressi sunt hoc modo quod	Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo lxxo viio a morte vero Atylae regis Hungarorum anno centesimo quarto, tempore Constantini imperatoris tertii et Zachariae papae, sic scribitur in Cronica Romanorum, Hungari de Scitia secundo egressi sunt hoc modo quod
Porro Eleud filius Vgeg ex filia Eunodbilia in Scytia genuit filium, qui nominatur Almus... Almus genuit Arpad, Arpad genuit Zoltan, Zoltan genuit Toxun.	Eleud filius Vgeg ex filia Eunodbilia in Scytia genuit filium, qui nominatur Almus... Almus genuit Arpad, Arpad genuit Zoltan, Zoltan genuit Toxun.	Eleud filius Vgeg ex filia Eunodbilia in Scytia genuit filium, qui nominatur Almus... Almus genuit Arpad, Arpad genuit Zoltan, Zoltan genuit Toxun.	Eleud filius Vgeg ex filia Eunodbilia in Scytia genuit filium, qui nominatur Almus... Almus genuit Arpad, Arpad genuit Zoltan, Zoltan genuit Toxun.

¹⁵⁸ Az OK szövege ehelyütt romlott: Sém neve mellett még fellelhető a *Budai Krónika* családjából ismert xxii nyoma (jóllehet a ii jelölése nem a kézirat más helyein alkalmazott ij-vel történik), de Hám neve mellett már torzult (a másoló az eredeti xxxii-j-at xxxvi-nak olvasta), s így a Jáfet neve melletti xv is xx-re torzult. Azt ma már nehéz eldönteni, honnan indult a szövegromlás, de lefolyásának módja elég megbízhatóan rekonstruálható.

<i>Budai Krónika</i>	<i>Képes Krónika</i>	<i>Oxfordi Krónika</i>	<i>Dubnici Krónika</i>
Imperante igitur Ottone Caesare de Swewia oriundo in Italia, Germania et Francia Lotharii regis filio Lodovico ac Anthonino Duro, filio Theodori,	x	Imperante igitur Ottone Caesare de Swewis (verso) oriundo in Italia, Germania et Francia Lotoari(sic!) regis filio Lodovico ac Graeciam Anthonino Duro, filio Theodori, in Domino gubernante.	Imperante igitur Ottone Caesare de Swewis (verso) oriundo in Italia, Germania et Francia Lotoari(sic!) regis filio Lodovico ac Anthonino Duro, filio Theodori,
Anno octogentesimo octuagesimo octavo ab incarnatione Yhesu Christi	Anno igitur ab incarnatione Domini sexcentesimo vel sexingentesimo septuagesimo septimo,	Anno igitur ab incarnatione Domini nostri Jhesu Christi octingentesimo octuagesimo octavo,	Anno octogentesimo octuagesimo octavo ab incarnatione Yhesu Christi
x	a morte vero Atilae regis anno centesimo	a morte vero Atilae anno centesimo	x
vulgariter Magori sive Huni, Latine vero Ungari	vulgariter Magori sive Huni, Latine vero Ungari	vulgariter Magary sive Huni, Latine vero Hungari,	vulgariter Magori sive Huni, Latine vero Ungari
x	tempore Constantini tertii imperatoris et Zacharie pape	tempore Constantini imperatoris et Zachariae papae	x
denuo ingressi sunt Pannoniam.	denuo ingressi sunt Pannoniam.	denuo ingressi sunt Pannoniam.	

A tendencia tehát mindkét szövegben, az *Oxfordi* és *Dubnici Krónikában* is hasonló: a két, időnként igen eltérő recenzió szövegéből igyekeznek kihozni a lehető legtöbbet. Ez a *Dubnici Krónikában* egy összefüggő és plauzibilis elbeszélésben ölt testet, mely szerint a magyarok vándorlásának kezdete 677-ben, a megérkezés Pannoniába 211 évvel később, 888-ban történt. Az olvasó talán azt is gondolhatná, hogy ez a jól megfogalmazott narratíva talán az eredeti verziót őrzi, amely a két recenzióban valahogy megcsönkult, eltorzult. Ám az OK hasonló, de következtetlenségekkel terhelt szövege arra utal, mégis inkább későbbi kompilációval van dolgunk, amelynek az OK egy korábbi fokát mutatja, ahol a recenziók összeházasítása még nem sikerült maradéktalanul. A *Képes Krónika* valószínűleg tévedésből megismételt évszáma már eltűnt, átadva helyét a *Budai Krónikában* megőrzött 888. évnek, ám a közvetett utalások (III. Konstantin és Zakariás pápa említése) még megmaradtak. Ezek csak a kompiláció következő stádiumában, a *Dubnici Krónika* minden bizonnyal későbbi szövegében tűnnek csak el, ahol a két szövegcsalád már sokkal gondosabban összeillesztett szövege áll előttünk.

Mindezek, elsősorban a két recenzió egymásmellettségéből eredő következtetlenségek és hibák alapján joggal feltételezhetjük, hogy az OK hosszabb, a két szövegcsalád keverékét nyújtó szövege – a kezdő 1340-es évszám ellenére is – egy kései, a *Dubnici*

Krónika szövegéhez hasonló kompiláció. A helyzet azonban ennél némiképp bonyolultabb. Már a szöveg kezdetén is megfigyelhettük, hogy az OK két recenziót összebékíteni próbáló tendenciája túlmegegy azon, amit a *Dubnici Krónikában* láthatunk, amennyiben az először Kézai Simonnál feltűnő előszót is szövegébe integrálja. Épp ez, a korábbi krónikaszüvegek beemelése és adaptálására irányuló tendencia az, amely különösen érdekessé teszi az OK szövegét, amely számos különleges, csak itt előforduló részlettel gazdagítja a magyar őstörténettel és honfoglalással kapcsolatos középkori forrásainkat. A következőkben tehát ezeket vetjük alaposabb vizsgálat alá.

Az Oxfordi Krónika kisebb adalékai

Az OK „adalékainak” egy része azt a benyomást kelti, mintha eredetileg a szöveghez fűzött marginális glosszák lennének, amelyek csak utólag kerültek a főszövegbe. Ilyenek például a „vagy”-gyal (*vel*) beillesztett toldalékok (16. sor: „*vel secundum alias cronicas sexagesimo anno primo.*”, illetve 61. sor: „**disseminati sunt** *vel divisi*”). Valószínűleg hasonló eredete lehet a különböző újabb forráshivatkozásoknak is (108–110. sorok: „*Quod Albani, qui testante Ysidoro Etymologiis*”), s talán néhány, a genealógiákban feltűnő új névnek is (pl. 94–95. sor: „*qui fuit Ugely, qui fuit Eugene*”, 98. sor: „*qui fuit Belua*”, 99. sor: „*qui fuit Bulcha*”, stb.), bár ezek megítélése elég bizonytalan.

Az adalékok másik jelentős része csupán egy-egy szó, jelző vagy félmondat beiktatását jelenti, amelyek azonban egyértelműen világosabbá, logikusabbá, természetesebbé teszik az elbeszélés menetét. Különösen szembeötlő mindez a Fehérló-monda elbeszélésében, ahol – a számos elbeszéléskönnyítő beékelés révén (pl. 190., 204., 205. sor stb.) – az összes verzió közül talán az OK szövege nyújtja az irodalmi szempontból legjobb narratívát. Annak megítélése azonban, hogy ez vajon egy régebbi, hosszabb s egyzersmind eredetibb szövegváltozatot tükröz-e, vagy inkább egy kései, a szöveg stílusát csiszoló átszerkesztés eredménye, igen nehéz.

Az adalékok e második, nehezen megítélhető csoportja vezet az OK sajátos többleteinek harmadik s egyben legérdekesebb rétegéhez, a hosszabb s egyértelműen új információkat tartalmazó beékelések csoportjához. Ezekből hármat érdemes külön is kiemelni: az egyik a magyarok nemzetségtáblájának végére iktatott, meglehetősen homályos rész Nimródról és a magyarokról (104–110. sorok), a második a Siebenbürgen név egyedi és talán legkorábbi részletes magyarázata a hét névadó, honfoglaló magyarok által alapított vár felsorolásával (128–139. sorok), illetve az Árpád előjogairól szóló, sajnos rendkívül töredékes rész (152–157. sorok). Ehhez járul még egy negyedik adalék a Fehérló-monda elbeszélésében Szvatopluk táborának pontos helyéről (188. sor), amelyről később még lesz szó.

A szöveghelyek részletes elemzésére e cikk keretei között nem vállalkozhattam, így a következőkben csupán azok felsorolására és legalapvetőbb párhuzamaik feltérképezésére szorítkozhattam abban a reményben, hogy a részletesebb vizsgálatot avatottabb kutatók végzik majd el a jövőben.

A magyarok genealógiájának Álmostól Noéig terjedő hosszú listájának végére beiktatott rész távolról sem problémamentes. A krónika szövege e helyütt – konkrét párhuzamok híján – igen nehezen olvasható, de még a kiolvasható részek sem egészen világosak. Annyi azonban bizonyos, hogy ez a szöveghely a *Budai és Képes Krónikában* még a bevezető végén olvasható rész egyfajta visszhangja, amelynek eredeti helye az OK töredékessége folytán már nem maradt ránk, így nem tudjuk, vajon ott is szerepelt-e. Az OK rövid szövege a Nimródra és utódaira vonatkozó bibliai részek egyfajta címszavas listáját adja egy-egy érdekes Isidorus-idézet kíséretében, amely – tudomásom szerint – még nem került elő középkori forrásainkban.¹⁵⁹

<i>Oxfordi Krónika</i>	Források	<i>Képes Krónika</i> (§ 4)	<i>Budai Krónika</i> (§ 4)
...qui fuit Noe. Hi sunt viri famosi, potentes in saeculo, scientes bellum, sitientes sanguinem, robusti venatores nuncupati.	Gen 6:4: Isti sunt potentes a saeculo viri famosi Baruch 3:26: ibi fuerunt gigantes nominati illi qui ab initio fuerunt statura magna scientes bellum Gen 10:9: et erat robustus venator coram Domino. Ob hoc exivit proverbium: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Cf. Petrus Comestor, Historia Scholastica	Porro Chus genuit Nemproth. Iste fuit, qui induxit posteritatem Noe ad faciendam civitatem et turrim contra Dominum, de qua dici-tur Genesis XI-o capitulo. Ideo dicitur: ipse cepit esse potens in terra, quia per potentiam alios sibi submittebat et nolentes ad opus predictum conpellebat. Ideo sequitur: et erat robustus venator, id est oppressor hominum coram Domino, quia nichil latet eius aspectui. Ob hoc exivit proverbium, id est verbum commune vel vulgatum: quasi	

159 A szöveghely részletes bemutatását és elemzését lásd: NÉMETI Kálmán, *Nagy-Magyarország ismeretlen történelmi okmánya* (Budapest, 1911). A szentírási idézetekről lásd TARNAI Andor, „A *Képes Krónika* forrásaihoz”, in *Középkori kútfontok kritikus kérdései*, szerk. HORVÁTH János és SZÉKELY György, *Memoria saeculorum Hungariae* 1, 203–210 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974).

<i>Oxfordi Krónika</i>	Források	<i>Képes Krónika</i> (§ 4)	<i>Budai Krónika</i> (§ 4)
Quorum pater Nembroth gygas, filius Thania ex semine Yaphet oriundus turrem Babilonis cepit construere magnae quantitatis.	Gen. 38: consilio Nemrod volentis regnare, coeperunt aedificare turrim,	Nemproth. Quando enim postea videbatur aliquis oppressor hominum, vocabatur alter Nemproth vel similis Nemproth. Fuit autem principium regni eius Babilon	Nemprot gygas filius Thana, ex semine Yaphet oriundus, cepit turrem construere...
Cuius progenie orti sunt Philistey ut habetur Geneseos quinto capitulo (sic!).	Gen 10:14: de quibus egressi sunt Philistiim. ¹⁶⁰		
Quod Albani, qui testante Ysidoro Etymologiis capitulo de gentibus titulis propriis(?) Hungari sunt vocati, qui in equis pernecibus Orientales montes trascendentes polluti sunt sanguine Christicolarum. Igitur Almus genuit Arpad, Arpad genuit Soldan, Soldan genuit Toxon.	Isidorus, Etymologiae IX.26: Ugnos, antea Hunos vocatos, postremo a rege suo Abares appellatos, dicunt, qui prius in ultima Maeotide, inter glaciale Tanaim et Massagetarum immanes populos habitaverunt. Deinde pernecibus equis Caucasi rupibus, ubi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt, et Orientem viginti annis tenuerunt captivum, et ab Egyptiis atque Aethiopibus annum vectigal exegerunt.		

Amint az a fenti összehasonlításból kiderül, az OK szövegének keretét a *Budai Krónika* negyedik fejezete adja, amelyet az OK kettészakít: első részét rögtön a krónika elején, a *Multipharie* bevezetés után hozza (12–17. sorok). Ám az az „anno post diluvium vel secundum alias cronicas sexagesimo anno primo” szavaknál megszakad, s csak sokkal később, a magyar genealógiába ékelődve (a 106. sorban) folytatódik a „Nembroth gygas, filius Thania” szavakkal. Ezt a rövid részt azonban az OK további információkkal gazdagítja, melyek a *Képes Krónika* elbeszéléséhez hasonlóak, ám azzal nem egyeznek. Az adalék végére illesztett Isidorus-idézet véleményem szerint egy korábbi lapszéli glossza interpolálása révén került a szövegbe, ám a *Budai Krónika* negyedik fejezetének kettészakítására, kiegészítésére és a genealógiába illesztésére nem találtam magyarázatot.

160 A filiszteusok Nimródtól való eredeztetése feltehetőleg a fent idézett *Genesis*-hely félreolvasásából ered. A *Biblia* ugyanis Micráim utódaiként említi a filiszteusokat, aki Gen 10:6 szerint Nimród apjának, Kús-

Az OK második, talán legterjedelmesebb adaléka a honfoglalás, a magyarok Erdélybe érkezésének leírásába ékelődik. A részlet a mind Kézainál, mind a 14. századi krónikaszerkesztményben itt előforduló német Siebenbürgen, Hétvár elnevezést magyarázza, középkori forrásainkban egyedülálló módon felsorolva azt a hét várat, amelyről a terület nevét kapta. Sajnos a szöveg ezen a helyen is károsodott, és igen nehezen olvasható. Ráadásul már a sérülések előtt is romlott lehetett, amint ezt a szkriptor lapalji javítása is megpróbálja orvosolni – jöllehet nem sok sikerrel. A szöveg olvasata tehát sok helyütt bizonytalan, így az alábbiakban saját rekonstrukciómát közlöm további párhuzamok, a kérdéses levél egy fotója (a várak felsorolása a 18. sor végén kezdődik), illetve egy értelmezési kísérlet kíséretében, bízva abban, hogy avatottabb szakértők pontosabb elemzést tudnak majd nyújtani.

<i>Oxfordi Krónika</i>	<i>Budai Krónika</i>	<i>Képes Krónika</i>	Kézai Simon
...in Erdel invitis gentibus et habitatoribus memoratis. Ibique terreis castris septem praeparatis pro uxoribus et rebus suis conservandis aliquamdiu permanserunt. Quapropter Theutonici ab illo die provinciam illam Sybemburg(?), id est Septem Castra, vocaverunt.	...in Erdelw invitis gentibus memoratis. Ibique terreis castris septem preparatis pro uxoribus et rebus suis conservandis aliquamdiu permanserunt. Quapropter Teutonici partem illam ab illo die Simburg, id est septem castra vocaverunt.	...in Erdelw invitis gentibus memoratis. Ibique terreis castris septem preparatis pro uxoribus et rebus suis conservandis aliquamdiu permanserunt. Quapropter Teutonici partem illam ab illo die Simburg, id est septem castra vocaverunt.	
Et ibi Huni primi super flumen Hung descenderunt, ubi aliquamdiu residentes permanserunt, propter quod ipsos Hunos occidentales ab ipso flumine Latini Hungaros vocaverunt. Ubi etiam castrum nomine Hung fundaverunt.			...et deinde in fluvio Hung vocato, ubi castrum fundaverunt, resederunt. A quo quidem fluvio Hungari a gentibus occidentis sunt vocati.

nak a testvére, s nem Nimród leszármazottja volt. Ám ha folyamatosan olvassuk a Gen 10 verseit, a filiszteusokat, akik ott Nimród említése után következnek, könnyű Nimródhoz kötni.

<i>Oxfordi Krónika</i>	<i>Budai Krónika</i>	<i>Képes Krónika</i>	Kézai Simon
Feceruntque(?) ipsi Hungari secundum castrum Zemlin(?) nomine super fluvium Bodrog, tertium castrum fecerunt fluvium Tysa, quartum castrum posuerunt in terra Saros Sowa(?) castrum quintum paraverunt quod Alba waar dicitur. Sextum castrum paraverunt, terrenum castrum in portu Tysae quod iacet in portu(?) qui portus Poroslo(?) vocatur. Castrum septimum paraverunt in provincia(?) quae vocatur Makra et illud septimum castrum paratum(?) pro ...istis siquidem ministris(?), septem cum essent Hungni qui possessiones(?) retro(?) dediti plures provincias spoliaverunt.			Cumque et alia VI castra post hunc fundavissent, aliquandiu in illis patribus permansere.

A fenti összehasonlításból világosan kitűnik, hogyan ékeli be az OK Siebenbürgen magyarázatát a honfoglalás leírásának a *Budai* és *Képes Krónika* ezúttal egyező szövegébe. Az is jól látható, hogy a részlet szövegezése milyen szoros kapcsolatot mutat Kézai Simon krónikájának megfelelő helyével, amennyiben a magyarok Ung folyóról történő elnevezését és azt, hogy a honfoglalás után a magyar törzsek egy ideig Siebenbürgen körül időztek (*aliquamdiu permanenserunt*), ugyanazon szavakkal fejezi ki.

Az OK által a Siebenbürgen név alapjául felsorolt hét vár semmilyen kapcsolatot sem mutat egyetlen általam ismert, a szakirodalom által általában kései etimológiának tartott felsorolással sem.¹⁶¹ Az OK szerint ugyanis a magyarok által alapított hét vár a következő volt:

¹⁶¹ Lásd Binder Pál összegző tanulmányát a hét vár azonosítására irányuló törekvésekről: BINDER Pál, „A »Siebenbürgen« fogalom jelentésváltozatai: A »comitatus Cibiniensis«-tól Erdély német nevéig”, *Századok* 126 (1992): 355–381, 366–367.

- 1.) „Hung” az azonos nevű folyó mentén
- 2.) „Zemlin”, a Bodrog mentén
- 3.) A harmadik vár neve, valószínűleg másolási hiba folytán,¹⁶² elveszett, csak annyit tudunk róla, hogy valahol a Tisza mentén feküldhetett.
- 4.) „Sowar” Sáros vidékén
- 5.) „Alba waar”
- 6.) egy földvár a Tisza „Poroslo” nevű kikötőjében (*in portu Tysae...qui portus Poroslo vocatur*)
- 7.) Ismeretlen nevű vár egy Makra nevű terület környékén (*in provincia quae vocatur Makra*), amely talán a Mátra nevének torzult alakját rejt.

A várak azonosítása nem lehetetlen, nagy részük már Anonymus krónikájában is szerepel, mégpedig a honfoglalás leírásával kapcsolatban: „Hung” és a valószínűleg Zemplénnel azonos „Zemlin”, már itt előkerülnek.¹⁶³ A Sáros területén fekvő „Sowar” feltehetőleg azonos az Anonymusnál *Castrum Salis* néven szereplő sárosi várral.¹⁶⁴ Poroszló vára szintén előfordul Anonymus *Gestájában*.¹⁶⁵ Csupán „Alba waar” és a Makra/Mátra környékén álló megnevezetlen várról nem hallunk nála. Ez utóbbiak pontos azonosítására nem vállalkozhattam, „Alba waar” talán Gyulafehérvárral, a Makra környéki vár pedig vagy egy, a hajdani Arad vármegyében fekvő, Makra-hegyként ismert vidék egyik régi vára lehetett,¹⁶⁶ vagy egy Mátra-vidéki várat takar, mindez azonban pusztán feltevés.

A lista érdekessége, még a várak pontos azonosításának hiányában is, abban áll, hogy a „hét vár” egyáltalán nem erdélyi listának tűnik. A Siebenbürgen elnevezés tehát – amint arra már többen utaltak – a kora újkori szóhasználattal szemben,¹⁶⁷ az OK megírása idején még nem Erdélyt jelentette. A felsorolt várak sokkal inkább az ország keleti vármegyéinek főbb vagy ősbírói várai listájának tűnik, amelyben mintha minden egyes vár egy-egy újabb vármegyét képviselne: „Hung” Ungot, „Zemlin” Zemplént, „Sowar” Sáróst, „Alba waar” talán az erdélyi Fehér megyét, „Poroslo” talán Hevest, s

162 A hibát valószínűleg a *fluvium* szó ugyanazon sorban történő kétszeri előfordulása okozhatta, melynek folytán a másoló szeme átsiklott a vár nevén, s rögtön a Tiszával folytatta a másolást. Sajnos ezt a hibát, mely valószínűleg már a mintakódexben is megjelent, az OK másolójának lap aljára írott korrekciója sem tudta helyrehozni. Az ugyanis csupán a „harmadik vár” kifejezést adja hozzá a csonka sorhoz, de a vár nevét tőle sem tudjuk meg.

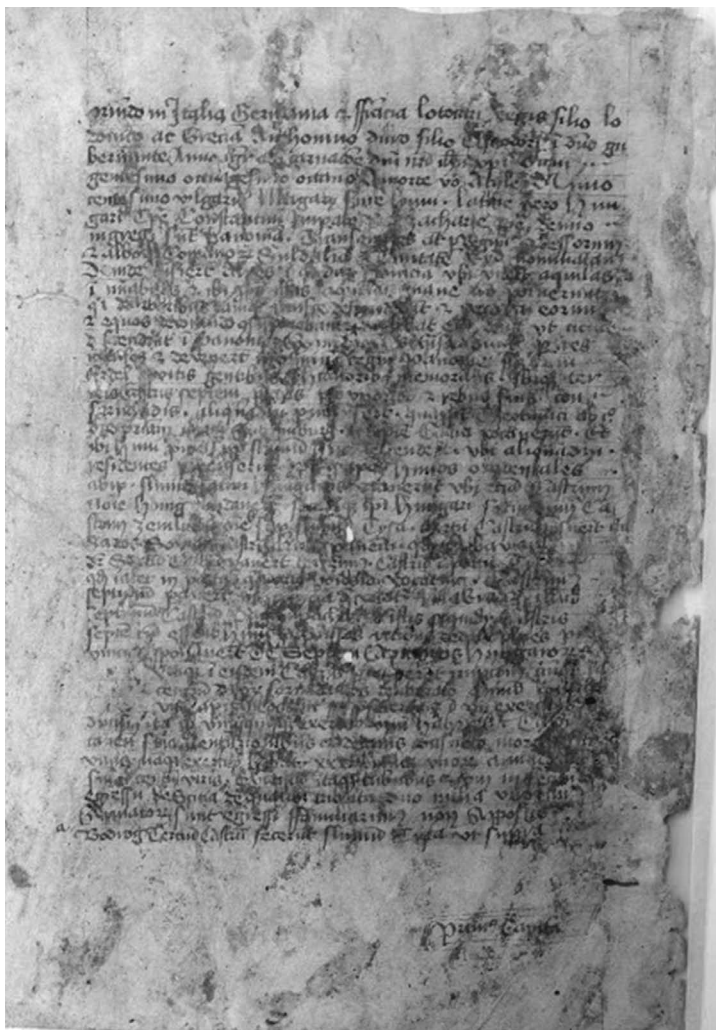
163 Anonymus *Gesta Hungarorum* §13: dux Almus et sui primates audientes talia leciores facti sunt solito et ad castrum Hung equitaverunt, ut caperent id... tunc comes eiusdem castri... fuga lapsus ad castrum Zemlum properabat.

164 Anonymus *Gesta Hungarorum* §16.

165 Anonymus *Gesta Hungarorum* §32: usque ad castrum Purozlou.

166 GYÖRFFY György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, 1. köt. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987), 163–169.

167 Lásd például: „Allucinantur itaque illi, qui solos Saxones isi lingua eorum Sebenburgenses dici volunt a septem civitatibus: Coloswaro, Cibirio et aliis, quas ipsi edificarunt et auxerunt, sed etiam omnes Transsylvani hoc nomine appellari debent ab illis septem Hunnorum terreis castellis, quae, ubi fuerant castra metati, erexerant.” VERANCICS Antal [Antonius WRANCUS], *De situ Transylvaniae III*, szerk. EPERJESSY Kálmán, *Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum: Saeculum XVI* (Budapest: K. M. Egyetemi Nyomda, 1944), 47.

Oxford, Bodleian Libraries, Ms. Lat. misc. c. 91, f. 17v

Makra környéke talán Aradot. Ám ez egyelőre csupán hipotézis, annyi azonban bizonyos, hogy az OK várlistája egy új, eddig ismeretlen eredetmondát őrzött meg, amely a Kézaival való szoros kapcsolat fényében talán régebbi krónikákra mehet vissza. A várak számozott sora pedig, a szövegrész nyelvtani struktúrájának fényében, miszerint az alapító magyarok **először** „Hungot” építették, **másodszor** „Zemlint”, **harmadszorra** „Sowart”, és sorra a többi várat, egyfajta egymásutániságot, mozgást sugall. Nem lehetetlen tehát, hogy az OK-ban megőrzött „számozott várlista” talán a honfoglalás

útirányának egyfajta középkori rekonstrukciója vagy emléke lehet, ezért a lista további vizsgálata és a nevek pontos azonosítása érdekes eredményeket ígérhet.

Árpád elsőége

Az OK harmadik, s egyben utolsó terjedelmesebb adaléka mindjárt a hét vár listája után, az „első vezér” (*primus capitaneus*) című fejezetben maradt fenn (152–157. sorok). Sajnos a szöveg a harmadik fólió verzőját ért károsodások miatt itt minden eddiginél töredékesebb, s helyreállítása szinte lehetetlen. Annyi azonban még a törmelékes sorokból is világos, hogy a szöveg itt is, mint az előző Siebenbürgen-eredetmonda esetében, Kézai Simon krónikájával áll a legszorosabb párhuzamban, mintha annak egyfajta bővebb változatát őrizné.

<i>Oxfordi Krónika</i>	<i>Budai Krónika</i>	<i>Képes Krónika</i>	<i>Kézai Simon</i>
Fuerat enim in istis capitaneis eorum(?) potentior et ditior: Arpad, filius Almus, filii Eleud, filii(?) Eged Hunni(?) sed Almus pater ipsius Arpad in patria Erdel supra fluvium Hung per Pruthenos et Ruthenos in proelio occisus est, non enim potuit in Pannoniam introire.	Fuerat autem ex istis capitaneis ditior et potentior Arpad, filius Almus, filii Eleud, filii Ugeg. Huius autem pater Almus in patria Erdelw	Fuerat autem ex istis capitaneis ditior et potentior Arpad, filius Almus, filii Eleud, filii Ugeg. Huius autem pater Almus in patria Erdelw	Ex istis ergo capitaneis Arpad, filius Almi, filii Elad, filii Vger, de genere Turul rebus ditior erat et potentior gente.
Circumvenit praerogativam specialem(?) Arpad in Scitia ex antiquo ipsius generatio: in expeditione gradientibus(?) introeuntium antecessor esse et posterior esse redeuntium. Ex(?) hoc habens(?) (2 olvashatatlan szó) sua familia alios(?) capitaneos iure communicales(?) (...) fertur processisse. (1 olvashatatlan szó) septem capitanei (következő két sor teljesen olvashatatlan... circumpereg-rinabant(?) ibi (1 szó olvashatatlan).	occisus est, non enim potuit in Pannoniam introire.	occisus est, non enim potuit in Pannoniam introire.	Hic igitur Arpad cum gente sua Ruthenorum Alpes prior perforavit, et in fluvio Ung primus fixit castra, eo quod eius prosapia ista prae caeteris Scitiae tribubus praerogativa investitur dignitate, ut exercitum praecedat in eundo, retrograditur redeuntem.

<i>Oxfordi Krónika</i>	<i>Budai Krónika</i>	<i>Képes Krónika</i>	Kézai Simon
In Erdel igitur quieverunt et pecora sua recreaverunt.	In Erdelw igitur quieverunt et pecora sua recreaverunt	In Erdelw igitur quieverunt et pecora sua recreaverunt	

A fenti összehasonlító táblázat, az előző részlethez hasonlóan, ugyancsak jól mutatja, miképp ékelődik a *Budai* és *Képes Krónika* ezúttal szintén azonos szövegébe az OK adaléka, két ponton is gazdagítva az eddig ismert leírást. Először világosan közli Álmos halálának okát, amelyet eddig ismert latin krónikáink nem említenek, s ezért a korábbi kutatás rituális gyilkosságként próbálta értelmezni.¹⁶⁸ A többi krónika Álmos meggyilkolásáról szóló rejtélyes kijelentésével (*Almus... occisus est*) szemben az OK egyértelműen kijelenti, hogy „Álmos az Ung folyó mentén a pruténok és a ruténok elleni harcban esett el” (*Almus pater ipsius Arpad in patria Erdel supra fluvium Hungh per Pruthenos et Ruthenos in proelio occisus est*).

Ezzel a kijelentéssel az OK megint csak nincs egyedül: Jakob Unrest 15. század végi, német nyelvű magyar krónikájában ugyanis igen hasonló kijelentést olvasunk: „Arpad vater wart am ein zug gen Pannonia von den Rewssn und Walachen erslagen”.¹⁶⁹ Unrest a kutatásban többször is azonosítani próbált forrása tehát (egy „kéziratos krónika”, amely a nyomtatott *Budai Krónikától* és Thuróczy-krónikától eltérő információkat tartalmazhatott) valószínűleg egy, az OK-hoz hasonló latin szöveg lehetett.¹⁷⁰ Joggal feltelezhetjük tehát, hogy az OK Álmos halálára vonatkozó adata szintén korábbi középkori forrásokra mehet vissza.

Hasonló lehet a helyzet az Árpád szkítiai kiváltságait leíró hosszabb, ám szinte reménytelenül töredékes adalék esetében is, amely szoros egyezéseket mutat Kézai szövegével, amennyiben az elbeszélés ugyanazon pontján fordul elő, mint Kézainál, s a használt kifejezések is igen hasonlóak mind a két szövegben. Érdekes módon Kézai visszhangja Unrest német krónikájában is megtalálható, mégpedig az elbeszélésnek éppen ezen pontján,¹⁷¹ amely további érvet szolgáltat a részlet ősisége mellett. Így csak sajnálni tudjuk, hogy az OK mindkét verziónál bővebb adaléka ilyen töredékes állapotban maradt ránk.

168 Vö. VESZPRÉMY László, „A magyar honfoglalás útirányának hagyománya elbeszélő forrásainkban”, *Hadtörténelmi Közlemények* 103 (1990): 1–21, 16.

169 Adolf ARMBRUSTER, „Jakob Unrests *Ungarische Chronik*”, *Revue Roumaine d'Histoire* 13 (1974): 473–508, 485.

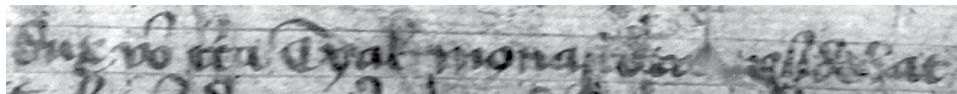
170 Unrest magyar krónikájának forrásairól lásd: MIÖG, 352; ARMBRUSTER, „Jakob Unrests...”, 476–477; TÓTH Zoltán, „Szent István legrégibb életirata nyomán: 2. A Szent Istvánra vonatkozó időadatok és a Szent Jobb hagyományának tanúsága”, *Századok* 123 (1989): 241–272; illetve újabban: BÁLING Péter, „Karintia legkisebb plébánosa: Jakob Unrest élete és művei”, *Pontes* 4 (2021): 194–212, 196, doi: [10.15170/PONTES.2021.04.01.09](https://doi.org/10.15170/PONTES.2021.04.01.09).

171 „Derselb fürst Arpad vnd seine vordem hettn in dem landt Scicia die freyhait, das sy in alln raysn vnd rechtn den vorzog hettn am auszug vnnd heimzu.” ARMBRUSTER, „Jakob Unrests...”, 485. Thuróczynál: „et hanc haberet ipsa generatio consuetudinem Scythicam legitimam et probatam, ut unus in expeditione gradientibus debeat anteire, in redeundo vero retroire.”

Az OK utolsó rövid, de érdekes adaléka a Fehérlő-monda fentiekben már említett, irodalmilag sokkal kicsiszoltabb elbeszélésébe ékelve maradt ránk, s csupán néhány szóra terjed. Azon a ponton került a szövegbe, amikor az elbeszéli, miként adta át a magyarok követe a fehér lovat Szvatopluknak, aki – mint az OK megjegyzi – akkoriban „Tyabmonastora” körül táborozott. A helymegjelölés a történet minden általam ismert elbeszéléséből hiányzik, és nem sikerült azonosítanom.

A 14. századi krónikaszerkesztmény egy korábbi, a hunokról tudósító részének végén is említi a magyarok és Szvatopluk összeütközését, amelyet ott északra, Tata környékére helyez (*oppido circa Pontem Bani iuxta Tatam*).¹⁷² Ez azonban a kutatók szerint ellentmondani látszik Szvatopluk legyőzésének a krónika későbbi, a magyarok Erdély felőli bejövetelével kapcsolatban megörökített elbeszélésének, amelyre – ha valóban Erdély meghódítása után történt – nemigen kerülhetett sor a Duna felső folyása mentén. Ezért egyes történészek hajlanak arra, hogy Szvatopluk táborhelyét délebbre, Sirmium, a Duna–Tisza köze vagy éppen Karintia irányában helyezték el, amely egyszerűen a magyar honfoglalást is egyirányú, Erdélyen keresztül történő vándorlásnak értelmezné, elvetve ezzel a vereckei bejövetel, illetve a kétirányú (északi-vereckei, valamint déli-erdélyi) útirány feltételezését.¹⁷³

Mindezek fényében tehát az OK Szvatopluk táborát egyértelműen a rejtélyes, általam „Tyabmonastora”-nak olvasott területre helyező adata nagy jelentőségű lehet. Ezért, mintegy a további kutatás ösztönzésének jegyében, közöljük az OK Szvatopluk táborhelyét lokalizáló részletének képét, reménykedve abban, hogy a helynevet a történészek könnyen azonosítják majd.

Oxford, Bodleian Libraries, Ms. Lat. misc. c. 91, f. 18v

*

A szöveg bemutatása, kiadása és elemzése után, mintegy összegzőképpen, megállapíthatjuk, hogy a Bodleian Könyvtár töredékegyüttesében fennmaradt *Oxfordi Krónika* nemcsak a 14. századi krónikaszerkesztmény egy eddig ismeretlen középkori másolatának töredékeit őrizte meg, hanem annak egy új, szemmel láthatóan önálló változa-

172 Compositio § 23: SZOVÁK és VESZPRÉMY, *Scriptores...*, 1:281.

173 A kérdésről bőseges szakirodalmi tájékoztatót nyújt VESZPRÉMY, „A magyar honfoglalás...”; illetve JÁN STEINHÜBEL, *The Nitrian Principality: The Beginnings of Medieval Slovakia*, East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450 68 (Leiden: Brill, 2020), 210–238, doi: [10.1163/9789004438637](https://doi.org/10.1163/9789004438637). Utóbbi nem utal az OK-ban megőrzött hagyományra.

tát, amely a kézirat címe szerint egy minden eddig ismert kéziratnál korábbi, 1340-re datált szövegre mehet vissza. Az *Oxfordi Krónika* – a *Dubnici Krónikához* némiképp hasonlóan, ám annál sokkal messzemenőbben – egyesíti, egységesíti a krónikaszerkesztmény két recenziója, a *Budai* és a *Képes Krónika* szövegét, ám ezenfelül számos érdekes, a magyar őstörténet és honfoglalás szempontjából jelentős középkori forrást őriz, melyek behatóbb elemzése és értékelése a jövő kutatóinak feladata.